

УДК 338.48:21(477.86)

В. Шикеринець

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Висвітлено актуальність використання та збереження історико-культурної спадщини як ресурсної основи релігійного туризму. Виявлено та систематизовано теоретико-методологічні основи нового альтернативного виду туризму – релігійного туризму, його потенційні можливості та територіальний аспект розвитку. Запропоновано конкретні рекомендації щодо перспективного розвитку релігійного туризму в Івано-Франківській області.

Ключові слова: державне управління, туризм, релігійний туризм, паломницький туризм, екскурсійно-пізнавальний туризм, науково-релігійний туризм, історико-культурна спадщина.

Івано-Франківська область з її історико-культурною спадщиною та багатством туристично-рекреаційних ресурсів належить до п'ятірки найпривабливіших туристичних центрів України. Прикарпаття є перспективним туристичним регіоном країни. Це територія з унікальними ресурсами, неповторними краєвидами, багатотисячними традиціями і самобутньою культурою населення. Об'єктами уваги туристів є не лише мальовничі ландшафти, джерела цілющих вод, приваблює їх також історико-культурна і духовна спадщина краю. Володіючи великою кількістю сакральних об'єктів (храмів і храмових комплексів, монастирів), необхідно подбати про їх використання для задоволення духовних потреб та пізнання – як українців, так і іноземних відвідувачів.

Об'єктом дослідження є релігійний туризм в Івано-Франківській області.

Предметом дослідження – процеси становлення та розвитку державного регулювання релігійного туризму в області.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що розробка і впровадження механізмів регулювання релігійного туризму сприятиме раціональному та ефективному вирішенню проблем, пов'язаних із розвитку туризму в Україні загалом.

Перспективними напрямками розвитку туризму в Україні у ХХІ ст., вважаємо, має стати розробка нових, цільових маршрутів для вітчизняних та зарубіжних туристів із урахуванням конфесійних карт областей [1].

Відродження українських традицій і звичаїв, елементів національної культури, вплив релігії на українське суспільство, особливості менталітету нації, духовно-моральний вимір викликає інтерес з боку багатьох фахівців різних напрямів, зокрема духовенства, органів державного та місцевого управління (місцеве управління – складний різновид публічної влади, який може вводити, як місцеві представницькі та виконавчі органи, так і державну адміністрацію на місцях, що зумовлює сполучення в інституті місцевого управління самоврядних і державних начал [2]), науковців, і відображається в чисельних публікаціях, монографіях, виступах.

Ці питання певним чином відображені в узагальнених працях науковців із державного управління, істориків, політологів, соціологів, філософів та туризмознавців. Окреслені проблеми розглядали В. Азар, А. Білоус, В. Бондаренко, В. Великий, В.

В. Волошин, Г. Гребенькова, Г. Гуменюк, В. Журавський, С. Здіорук, В. Кифяк, І. Курас, О. Любінцева, В. Мацал, В. Федорченко та інші українські й зарубіжні вчені, щоправда здебільшого з позицій історичної та юридичної наук.

Водночас відчувається нестача напрацювань стосовно формування моделей релігійної свідомості, прикладних досліджень релігійної сфери регіонального рівня, обґрунтування релігійно-географічного районування, використання релігійних об'єктів для екскурсійної діяльності. Саме тому дослідження церковних історико-культурних об'єктів краю з метою їх використання в туристично-екскурсійній діяльності визначили актуальність дослідження.

Необхідно зазначити, що вивчення і розробка теоретико-методологічних основ релігійного туризму ще не стало предметом спеціального комплексного дослідження в українській науці з державного управління та туризмології. Поза увагою науковців залишаються такі проблемні питання, як створення термінологічного апарату і підходів до класифікації релігійного туризму як унікального соціально-економічного явища.

Метою статті є оцінка об'єктів церковної історико-культурної спадщини для розвитку туристичної діяльності в Івано-Франківській області.

На сучасному етапі розвитку релігійного туризму особливе значення набувають дослідження історії і культури етноконфесійних груп, які населяють територію області. У системі релігійного туризму є спільні риси з культурним туризмом, що є особливим зацікавленням для іноземних туристів. Найвідомішими центрами релігійного туризму в Івано-Франківській області є Гошівський монастир (чоловічий, греко-католицький) (1570 р.) та Манявський скит (чоловічий, православний) (1606 р.) – пам'ятки оборонної архітектури.

У найбільш загальному розумінні, релігія трактується як одна з форм суспільної свідомості, форма духовно-практичного освоєння світу, що поєднує людей на певній основі. Вона охоплює ідеї, погляди, уявлення про Бога і Вищі сили; емоції людини; культові дії (богослужіння, молитви, обряди, свята); спосіб життя (побутові традиції, стереотипи мислення, поведінки, пости); організації, що об'єднують віруючих; культові споруди; інфраструктурні елементи, що забезпечують релігійне життя.

Релігія є невід'ємною складовою соціокультурного простору, в межах якого відбуваються процеси релігійно-національного відродження. Свідченням таких змін є зростання мережі релігійних закладів, релігійних громад, збільшення духовних центрів, релігійних місій і братств, активізація паломництва. Релігійна сфера характеризується змінами якісного і кількісного складу віруючих. До категорії віруючих відносить себе понад 75% населення країни, серед молоді цей показник становить приблизно 70%. Наслідком таких змін є перетворення раніше байдужих до релігії в глибоко віруючих людей та формування самостійної підгалузі підприємницької діяльності – релігійного туризму, з своєю економічною специфікою, інфраструктурою і формою рухомості населення.

Релігійний туризм є самостійною підгалуззю і одним із перших видів туристичних подорожей. Він задовольняє духовні потреби віруючих різних віросповідань, забезпечує ознайомлення населення з маловідомими сторінками історії релігії й одночасно сприяє формуванню культури міжконфесійних і міжнаціональних відносин, утвердження національної свідомості та любові до рідного краю, самосвідомості, відтворення історичної пам'яті, виховання патріотизму, розвитку естетичних і художніх смаків. Основними різновидами релігійного туризму є туризм екскурсійно-пізнавального та паломницького напрямку [3].

Об'єктом релігійного туризму – є церковні історико-культурні об'єкти, що містять інформацію про конфесійні прояви. Релігійні об'єкти переходять в ранг екскурсійних, коли на них з'являється туристичний попит. Будучи продуктом праці попередніх поколінь, релігійні об'єкти виступають як предмет праці для виробництва (надання) туристичних послуг пізнавального-екскурсійного спрямування. Тобто, це спадок історичного розвитку цивілізації, який накопичився на певній території, результат духовної і матеріальної діяльності попередніх поколінь.

Релігійний туризм – інтегрований спеціалізований вид туризму, який сформувався на стику богослов'я, філософії, історії, туризмології, культурології, краєзнавства та державного управління шляхом міждисциплінарного синтезу їх теоретико-методологічних і прикладних напрацювань.

Туристична галузь Івано-Франківської області має розгалужену мережу санаторно-курортних і туристично-рекреаційних закладів, які спроможні одночасно прийняти більше 20 тис. осіб. У переліку їх послуг, окрім основних, різноманітні додаткові, зокрема тури екскурсійно-пізнавального змісту та паломницькі тури. Участь у релігійних заходах як глядачів приваблює туристів, вони мають можливість побачити діючі культові пам'ятники, музеї, відвідати релігійні служби, прийняти участь у хресних ходах, медитаціях та інших релігійних заходах, взяти участь в релігійних святах.

За кількістю пам'яток архітектури і містобудування Івано-Франківська область займає третє місце в Україні. На сьогодні в області під охороною держави нараховується з найдавніших часів (XII ст.) і до XX ст. 1423 пам'ятки архітектури, з них 513 культових споруд – 482 церкви (127 мурованих і 335 дерев'яних), 24 костели та 7 синагог, зокрема 87 пам'яток національного значення, більшість яких – це пам'ятки дерев'яної і мурованої архітектури, та пам'ятки житлового і громадського будівництва, зосередженого, здебільшого, в історичних містах [4].

Більшість церковних історико-культурних пам'яток Прикарпаття тісно пов'язані з історичним минулим краю і має багатовікову історію. Вони втілюють майже всі відомі архітектурні стилі: бароко, готику, ренесанс, класицизм XIX ст.

Прикарпаття – багатонаціональний та багатоконфесійний край. На сьогодні в області проживають представники 80 національностей, об'єднаних у 20 конфесій та понад 1600 релігійних громад. Майже в кожному населеному пункті мирно співіснують різні конфесії: греко-католицькі, православні, римо-католицькі, протестантські, які є найчисельнішими громадами. Окрім традиційних течій, діють малочислені релігійні громади, загалом в області нараховується понад 1310 культових споруд.

Пам'ятниками архітектури і містобудування, важливими об'єктами релігійного туризму регіону є монастирські комплекси. Вони є характерними культовими спорудами греко-католицької, православної і римо-католицьких церков. Монастирі завжди були центрами туризму і краєзнавства. Найвідомішими з них є Домініканський монастир (1742 – 1762 рр.) – селище Богородчани; Манявський скит (1606 р.) – с. Манява Богородчанського району; Гошівський монастир (1570 р.) – Долинський район; Студинський монастир (1938 р.) – м. Яремче та інші.

Найціннішими пам'ятками сакрального мистецтва є: Богородчанський район – с. Росільна (церква Апостолів Петра і Павла (кінець XIX ст. та храм Архістратиґа Михаїла (1848 р.); Галицький район – с. Кринос (Успенська церква (XVI ст.), с. Шевченково (Церква Святого Пантелеймона (1194 р.) – єдиний в Україні практично повністю уцілілий храм Галицького князівства; Долинський район – с. Гошів (церква Святого Преображення

(1842 р.); м. Івано-Франківськ (Вірменський костел (1762 р.), Колегіальний костел Діви Марії (1703 р.), Собор Святого Воскресіння (1763 р.); м. Рогатин – оборонний костел Святого Миколи (XV ст.) [5].

Костели, здебільшого, борочного стилю і відзначаються монументальністю і величністю. Найвизначнішими з них є костел кармелітів (1624 р.) у селі Більшівцях Галицького району, парафіяльний костел (1703 р.) та костел єзуїтів (1763 р.) на майдані Шептицького в м. Івано-Франківську, костел (1760 р.) в місті Городенці та костел бернардинців (1735 р.) у селищі Гвіздець Коломийського району та інші.

Окремий інтерес представляють дерев'яні храми – справжні шедеври української архітектури та народного будівництва. Досвід включення таких споруд, що представляють бойківський та гуцульський типи церковної архітектури у туристичну інфраструктуру області збагачує її зміст та гармонійно доповнює інші види туристичної діяльності.

Івано-Франківська область володіє значними пам'ятками дерев'яної народної архітектури, які є найціннішою сторінкою народного мистецтва і найбільшою мірою здатні репрезентувати край у всій своєрідності та складності. Пам'ятки дерев'яного будівництва є найбільш вразливою частиною національної культурної спадщини. Актуальною є проблема збереження та ефективного використання культурних пам'яток у регіоні. Вони гинуть від води, вогню, а найбільше – від людської недбалості й безкультура. Майже кожного року в області зникає унікальний дерев'яний храм – з причини відсутності коштів. Через брак державного фінансування використання пам'яток у туристичній діяльності є чи не єдиним джерелом коштів для їх порятунку і збереження.

Під державною охороною перебуває 335 дерев'яних церков краю, а саме: м. Рогатин – церква Святого Духа (1598 р.); м. Яремче – церкви Івана Милостивого (XVIII ст.) та Архістратиґа Михаїла (XIX ст.); с. Микуличині – Троїцька церква (1868 р.); селище Ворохта – храм Різдва Богородиці (1615 р.); селище Верховина – Анно-Зачатівська церква (1872 р.); м. Косів – Василіївська церква та інші.

Дерев'яні церкви збудовані народними майстрами без жодного гвіздка у специфічних архітектурних стилях, пригаманних лише певній місцевості: бойківському, гуцульському, лемківському, стилі бароко та готичному.

На сьогодні одним із найважливіших об'єктів релігійного туризму у розвитку туристичного потенціалу області є некрополі. Цвинтарі на сьогодні є місцями, з яких часто починається перебування туристів в певному населеному пункті. Причинами цього можуть бути: по-перше, відвідини місць поховання родичів; по-друге, повага до пам'яті видатних громадських, релігійних, та державних діячів; по-третє, данина пам'яті героям, що віддали своє життя на полі битви.

Некрополі є важливим туристичним ресурсом, який може притягнути значні за обсягом туристичні потоки. Для іноземних та вітчизняних туристів є вельми цікавим із історико-культурного та архітектурного поглядів ознайомитися із радянськими, російськими, австрійськими, польськими, іудейськими, караїмськими, німецькими цвинтарями та могилами, які знаходяться нині на території населених пунктів Івано-Франківської області.

Саме на Прикарпатті виник хасидизм (хасид означає “благочестивий”) – одна з найпоширеніших течій іудаїзму. Засновником хасидизму був Ізраель бен Еліазер або Бааль Шем Тов (“власник доброго імені” – скорочено Бешт), який у середині XVIII ст. заснував у м. Косів першу хасидську громаду. Після нього знаменитими цадиками (праведниками) були Якоб Коппель Хасид, Мена Барух, Менахель Мендель,

Нахман Косовер, Хаїм Гагер, майже 10 тис. осіб були винищені нацистами в ході “операції” 15 – 16 жовтня 1941 року та в наступні місяці. На місці масового вбивства споруджено пам’ятний знак [6].

В Івано-Франківській області представленні багаті зразки матеріальної культури караїмів. Саме кримські караїми на запрошення короля Данила Галицького селяться у XIII ст. в містах Галичі та Луцьку.

На жаль, кенаса у м. Галичі була зруйнована ще в 1985 р. Туристи можуть ознайомитися лише з експозиціями в єдиному в Україні музею караїмської культури і побуту та караїмським цвинтарем у Галицькому районі [7].

Водночас в Івано-Франківській області не повною мірою використовується історико-культурна спадщина для формування спільної ідентичності, консолідації місцевих мешканців та формування позитивного іміджу області. На сьогодні не розроблено методологічних аспектів аналізу функціонування пам’яток історії та культури як екскурсійного туристичного об’єкта. Унаслідок цього об’єкти церковної історико-культурної спадщини залучаються до релігійного туризму безсистемно, а їх пізнавальна функція зводиться до мінімуму.

Відродження звичаїв і традицій, елементів національної культури тісно пов’язано з духовно-релігійним суверенітетом. Відвідувати релігійні об’єкти можна як з паломницькою метою, так і з цікавості. На сучасному етапі більшість відвідувачів-туристів цікавляться святинями, їх архітектурою, намагаються більше дізнатися про діяльність церкви. Збільшення кількості туристів призведе до розширення релігійної туристичної інфраструктури – церковних готелів та їдалень, облаштованих місць для наметових містечок, виставкових залів ікон, церковних лавок. Збільшення ролі релігійного туризму призведе до створення маршрутів для різних груп туристів, випуску пугівників та іншої літератури релігійного спрямування.

Одержані в процесі наукового дослідження результати підтверджують гіпотезу, що є його основою, а реалізована мета та завдання дають можливість сформулювати такі висновки:

– в черговий раз підтверджено, що подальший розвиток релігійного туризму в області гальмується недосконалістю нормативно-правової бази, відсутністю системи регулювання релігійного туризму;

– регулювання розвитку релігійного туризму пропонується розглядати як сукупність форм і методів органів місцевого управління на діяльність суб’єктів господарювання з метою реалізації соціально-економічних пріоритетів та забезпечення нормальних умов функціонування ринкового механізму.

Література

1. Шикеринець В. В. Деякі аспекти розвитку етнотуризму в Україні (на місцевому рівні) / В. В. Шикеринець // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи [Текст] : зб. матер. всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (2 – 3 березня 2011 р., м. Львів) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України ; Львівський інститут економіки і туризму. — Львів : ЛІЕТ, 2001. — С. 23.

2. Шикеринець В. В. Становлення та тенденції розвитку місцевого управління в Україні [Текст] : монографія / В. В. Шикеринець ; [за наук. ред. д. держ. упр., проф. О. Я. Лазора] ; Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. — С. 31.

3. Медвідь Л. І. Релігійний туризм як один з напрямів розвитку туристичної галузі Закарпатської області / Л. І. Медвідь // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи [Текст] : мат. міжнар. наук. конф. “Туризм і розвиток регіону” (19–21 жовтня 2011 р., м. Івано-Франківськ ; м. Яремче). — Вип. 3 / гол. ред. В. Клапчук ; відп. секр. В. Шикеринець ; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. — Івано-Франківськ : Фоліант, 2011. — С. 361.

4. Маланюк Т. З. Краєзнавство і туризм [Текст] : навч. посіб. / Т. З. Маланюк. — Івано-Франківськ : [б. в.], 2010. — С. 19.

5. Прикарпаття: спадщина віків [Текст] : істор.-культурол. вид. / за ред. М. В. Кутузяка. — Львів : Манускрипт, 2006. — С. 164—186.

6. Клапчук В. М. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина XIX – перша третина XX ст.) [Текст] : монографія / В. Клапчук ; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. — Львів ; Івано-Франківськ : Фоліант, 2009. — С. 295.

7. Сапелкіна З. П. Релігійний туризм [Текст] : навч. посіб. / З. П. Сапелкіна. — К. : Альтерпрес, 2009. — С. 91, 92.

V. Shykerynets

RELIGIOUS TOURISMAS ONE OF THE WAYS OF TOURISM INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE IVANO-FRANKIVSK REGION

The actual use and maintenance of historical and cultural heritage as a resource basis of religious tourism are highlighted. The theoretical and methodological bases of a new alternative type of tourism — religious, its potential abilities and territorial aspect of its development have been developed and systematized. Factual recommendations are offered in relation to perspective development of religious tourism in the Ivano-Frankivsk region.

Key words: public administration, tourism, religious tourism, pilgrimage, excursion and cognitive tourism, scientifically-religious tourism, historical and cultural heritage.